

Marko Hočevar

Axel Honneth: Ideja socializma: poskus aktualizacije.

Ljubljana: Krtina, 2016.

153 strani (ISBN 978-961-260-094-5), 20 EUR.

Po različnih obuditvah ideje komunizma smo sedaj s knjigo Axela Honnetha dobili še poskus obuditev in oživitve ideje *socializma*. Honneth v knjigi *Ideja socializma: poskus aktualizacije* skuša teoretsko premisliti izvore nastajanja socialističnega gibanja kot tudi samo jedro emancipatornega potenciala socializma in socialistične ideje, ki jo, z nekaterimi bolj ali manj radikalnimi spremembami, poskuša prilagoditi 21. stoletju. V uvodu se Honneth osredotoči na pomembne razloge za »usihanje utopične energije« (str. 17) na splošno v zadnjih desetletjih, kar vidi predvsem v propadu realsocializmov, postmodernem pojmovanju zgodovine in pa »fetišizirajočem pojmovanju družbenih razmerij« (str. 20). V prvem poglavju poskuša avtor prikazati izvore, ključne elemente in tudi omejitve »izvirne« ideje socializma, ki se je porodila ob koncu 18. stoletja. Drugo poglavje je namenjeno prikazu strukturnih sprememb, zaradi katerih je primarna ideja socializma zastarala in nima več ne utopičnega ne emancipatornega potenciala. V tretjem in četrtem poglavju pa poskuša avtor, izhajajoč iz različnih teoretskih usmeritev, reformulirati idejo socializma, tako da ta zopet postane politično in družbeno aktualna v 21. stoletju.

V prvem poglavju Honneth analizira gesla francoske revolucije: svoboda, enakost, bratstvo. Izhajajoč iz teh gesel, prikaže socialistično razrešitev inherentne napetosti in protislovja, ki obstaja med liberalno/individualistično koncepcijo svobode in bratstva (solidarnost). Zaradi tega avtor analizira besedila treh utopičnih socialistov, Charlesa Fouriera, Saint-Simona in Roberta Owena, pri katerih odprava kapitalizma in zasebne lastnine produkcijskih sredstev ni cilj sam po sebi – to je le pot za uresničitev normativnih zahtev. V nadaljevanju se Honneth ukvarja tudi z določenimi besedili Proudhona in Marxa ter poskuša pokazati, da naj bi vsi omenjeni avtorji izhajali iz načel francoske revolucije in da so vsi omenjeno protislovje razrešili na podoben način. In sicer tako, da svobodo pojmujejo kot družbeno svobodo, ki tako postane združljiva z načelom solidarnosti.

V drugem poglavju Honneth naslovi tri ključne pomanjkljivosti prvotne ideje socializma, ki so po njegovem prepričanju neločljivo povezane s kontekstom nastanka socialistične ideje – to sta kapitalistična modernizacija in industrializacija zahodnoevropskih družb. Prvi manko ideje socializma tiči v pomanjkanju upoštevanja posebne sfere demokratičnega oblikovanja volje ter tudi liberalnih državljanskih pravic in svoboščin. Sfera produkcije je bila predstavljena kot izključni krivec za individualistično razumevanje svobode, zaradi tega je tudi rešitev obsegala le sfero produkcije oziroma je šlo za koncepcijo družbene svobode v sferi produkcije z odpravo kapitalističnih (produkcijskih) odnosov. Drugi problem je vnaprejšnje pripisovanje interesa specifičnemu razredu – proletariatu – za odpravo kapitalizma, kar izhaja iz predpostavke, ki se ne dokazuje, da naj bi vsi delavci imeli enak cilj. Tretji problem je v tem, da so vsi zgodnji socialisti

na zgodovino gledali evolucionistično. Zgodovina naj bi se vseskozi razvijala in tudi napredovala po določenih zakonih. Odprava kapitalizma je bila torej predstavljena (skoraj) kot nujnost in tudi naslednja faza je bila že vnaprej načrtovana, to pa je bilo plansko gospodarstvo. Poleg teh treh pomanjkljivosti Honneth izpostavi še nerazumevanje in neupoštevanje funkcionalne diferenciacije modernih družb od 19. stoletja naprej.

V tretjem poglavju poskuša Honneth pokazati na najpomembnejše ovire pri revitalizaciji ideje socializma. Najprej pravi, da je treba trg osvoboditi kapitalizma in omogočiti eksperimentiranje s trgov. »S predstavo, da je kapitalizem enoten družbeni sistem, v katerem se trg zaradi svojih imanentnih imperativov uvrednotenja nagiba k nenehni ekspanziji, je Marx socializmu odvzel vsakršno možnost razmišljanja o tem, kakšne so ob centralizirani planski ekonomiji institucionalne poti za podružbljenje gospodarstva« (str. 75). Zaradi tega je bistveno, da se preneha enačenje trga s kapitalizmom, ki naj bi ga začel Marx, kajti to omogoča tudi eksperimentiranje za drugačno uporabo trga. Poleg trga, pravi Honneth, pa lahko tudi civilna družba in demokratična pravna država služita kot sredstvo za institucionalizacijo družbene svobode, ki pa ne sme ostati omejena le na sfero produkcije. Temelj za revitalizacijo ideje socializma je eksperimentiranje v vseh treh sferah in na takšen način priti do najboljših rešitev. To eksperimentalno preigravanje institucionalnih modelov pa mora upoštevati tudi socialistične alternative, ki obstajajo tukaj in zdaj. Takšna prenovljena in posodobljena ideja socializma je za Honnetha nujna in po definiciji postmarksistična: »Če naj ima socializem prihodnost, ga je torej danes mogoče oživiti le v postmarksistični formi« (str. 71).

V četrtem poglavju Honneth problematizira neupoštevanje funkcionalne diferenciacije družbe s strani zgodnjih socialistov. Namreč, kot večkrat izpostavlja, največji problem socialistov je bila nezmožnost prepoznati funkcionalno diferenciacijo modernih kapitalističnih družb. O prihajajoči družbi in o družbeni svobodi v njej so govorili le v jeziku sfere produkcije, niso pa razumeli, da je treba družbeno svobodo pojmovati v treh različnih sferah. S tem naj bi predvsem spregledali zatiranje žensk s strani moških v osebni sferi oziroma so moško dominacijo zvedli na razpolaganje z lastnino (Engels). Honneth pravi, da je ključno, da se prenovljena ideja socializma mora zavzemati za uveljavljanje družbene svobode tudi v drugih sferah funkcionalno diferencirane družbe, in ne samo v sferi produkcije. Ker se je zgodnji socializem osredotočal le na sfero produkcije, pravi Honneth, je bil ta »ekonomski fundamentalizem« (str. 96), kajti dominantna predstava je bila, da demokratična (politična) samoregulacija družbe sploh ne bo več potrebna. Tako Honneth sferi produkcije doda še dve sferi, v katerih je treba uveljaviti družbeno svobodo: sfero osebnih odnosov in politično sfero, ki sta oziroma naj bi bili izvzeti iz imperativov sfere produkcije. Nova ideja socializma se mora zavzemati za neprisilno vzajemno sodelovanje v vseh treh sferah. Hkrati pa je Honneth jasen – te tri ločene sfere so organsko povezane, zato je treba v vseh treh stremeti k »demokratični življenjski formi«, vendar je, po Honnethu, sfera demokratičnega (političnega) oblikovanja volje najpomembnejše mesto, saj naj bi bila ta, izhajajoč iz liberalnih pravic in svoboščin, najbolj univerzalna.

Ob vseh zanimivih idejah, ki jih Honneth predstavi v knjigi, se moramo ozreti na dve problematični potezi reartikulacije in reaktualizacije ideje socializma. Prvič, funk-

cionalna diferenciacija, sploh takšna mehanska in naturalizirana, kot se pogosto kaže pri Honnethu, je specifičnost kapitalistične formacije, je politično pogojena in je temelj kapitalistične akumulacije. Takšna funkcionalna diferenciacija je predpogoj za »relativno avtonomijo« države, za pravno enakost državljanov (kdo in kako je vštet v ljudstvo, pustimo ob strani) in za brezosebne kapitalistične razredne odnose dominacije v sferi produkcije. Zaradi tega je ključno vprašati se – ali Honneth, ko pristaja na funkcionalno diferenciacijo, sploh takšno, ki je specifična za kapitalistično družbo, tudi v bodoči družbi, projicira specifičnost kapitalistične formacije tudi na prihodnjo, potencialno socialistično formacijo? S tem pridemo do drugega problema – razumevanje demokracije je pri Honnethu zelo problematično. Očitno je, da ne razume protislovja med liberalizmom in demokracijo oziroma pristaja na demokracijo, ki razume *demos* brez upoštevanja razrednih odnosov in ki demokracijo zvede na pravice in dolžnosti v javni sferi, na (republikansko) načelo političnega predstavnštva, ki pa je utemeljeno ravno v zgoraj omenjenem razcepu na različne funkcionalne sfere. Ker je takšna percepcija demokracije in državljanstva ravno tako specifičnost kapitalizma in kapitalistične države, se moramo vprašati, koliko je Honnethova ideja socializma zares nekapitalistična.

Vsekakor gre za zanimiv poskus teoretskega premisleka, vendar je pomembno opozoriti, da se Honneth ukvarja s socialistično idejo, in ne s socialističnim političnim gibanjem. Zaradi ločenosti od empiričnih izkušenj kapitalistične dominacije Honneth ostaja zgolj na ravni hipotez, kjer poskuša združiti določene vidike liberalne (politične) filozofije z določenimi vidiki radikalne (socialistične) politične filozofije. Največja težava je v tem, da Honnethov normativni poskus zanemarja strukturna protislovja kapitalizma in kapitalistične družbe. Zaradi tega revitalizirana »ideja socializma« bolj kot socialistični projekt zveni kot klic po enakosti in enakopravnosti liberalnih zagovornikov človekovih pravic. Tako na koncu pri Honnethu od radikalne socialistične politike in prakse ostane skoraj samo označevalec »socializem« brez socialistične vsebine, kjer niti trg sam po sebi ni vezan na kapitalizem, kot tudi ni v povezavi s kapitalističnimi odnosi. Takšen »socializem« lahko zelo hitro vodi v novo »tretjo pot« in utrjevanje kapitalističnega neoliberalnega konsenza.